

Ulusal Sosyal Araştırmalar Dergisi
The Journal of International Social Research
Cilt: 10 Sayı: 51 Volume: 10 Issue: 51
Ağustos 2017 August 2017
www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581
Doi Number: <http://dx.doi.org/10.17719/jisr.2017.1744>

-mAcA EKİYLE TÜRETİLEN BAZI TERİMLER HAKKINDA ABOUT SOME TERMS CREATED -mAcA SUFFIX

Bahadır GÜNEŞ*

Öz

Türkçe sondan eklemeli bir dil olarak kelime türetme özelliğini pratik bir biçimde uygulayabilen bir dildir. Söz konusu türetmeler, teknolojik gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkan yabancı kökenli kavramların adlandırılmasında olabildiği gibi, çeşitli bilim ve sanat dallarına özgü olan terimleri de içerebilmektedir. Bu manada Türk Edebiyatında Arapça kökenli söz sanatlarının Türkçeye yerleşen adlarının Türkçeleştirilmesinde de yeni önerilerin getirildiği görülebilmektedir. Bu çalışmada özellikle birleşik bir ek durumunda olan -mAcA eki ile türetilip yabancı kökenli karşılığına göre Türkçede yaygın bir kullanım alanına ulaşamayan 11 tane edebiyat terimi üzerinde durulmuştur. Çalışmada önce ilgili önerinin tanımı ve Türk Edebiyatında kullanılan yabancı kökenli karşılığı, daha sonra da yeni terimin yapısal özellikleri kök ve ekler düzeyinde değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: -mAcA Eki, Terim, Türetme, Edebiyat.

Abstract

It is a language which can practice word derivation in a practical way as a Turkish language. Such derivations technological developments as well as in the naming of foreign originated concepts it also includes terms specific to various branches of science and art. In this sense, it can be seen that new proposals have been introduced in the Turkish language of the names of the Arabic originated arts in Turkish literature. In this study in particular in the form of a combined -mAcA suffix 11 literary terms which can't reach to a common use area in Turkic are emphasized according to the foreign origin.

Before in this study, the definition of the proposal and the foreign origination assistance used in Turkish Literature, then the structural features of the new term were evaluated at the word root and suffixes level.

Keywords: -mAcA Suffix, Term, Producing, Literature.

Giriş

Türkçe kelime ve terim türetme çalışmaları, özellikle Türk Dil Kurumu bünyesinde çeşitli yayın organları vasıtasıyla dile giren yabancı sözlere ve dilde kullanımdan düşmüş kelimelere Türkçe karşılıklar önermek şeklinde devam etmektedir. Bu durum ya aylık dergiler ya da *Yabancı Sözlere Karşılıklar Kılavuzu* adıyla belirli aralıklarla yayımlanan kitapçıklar aracılığıyla gerçekleştirilmektedir. Söz konusu türetmeler, günlük dilde özellikle teknolojik üretimlere bağlı olarak ortaya çıkan yabancı kökenli sözlere karşılık bulmak yanında, çeşitli bilim ve sanat dallarına özgü sözler durumundaki terimleri Türkçeleştirme biçiminde de görülebilmektedir.

Terimler bir dildeki bilim ve sanat kavramlarının adlandırılmasında temel öğelerdir. Açıklayıcısı olduğu kavramı tam ve kesin bir şekilde karşılaması gereken terimlerin, aynı zamanda yapı bakımından da ait olduğu dilin kurallarına uygun olmasına dikkat edilir. Birçok dilde olduğu gibi Türkçede de üzerinde herkesin ya da çoğunluğun hemfikir olduğu terim birliğine henüz ulaşamamıştır. Bu durum, terimlerin seçiminde birtakım farklılıkların ortaya çıkmasına neden olmakta ve dilde terim kargaşasına yol açmaktadır.

Dil biliminin terim konusuna duyarlılık gösterdiği bilinmektedir. Ancak geçmişten günümüze gelinceye kadar kullanılan bazı terimler üzerinde aynı titizlikle durulduğu, görüş ayrılıklarının olmadığı söylenemez. Özellikle yeni gelişmekte olan alanlarda kaynak dilden yapılan çevirilerde üretilen terimlerin kaynak dildeki terimleri tam olarak karşılayamadığı görülmektedir (Topbaş; Kopkallı, 1994: 310)¹.

Türkçe yapı itibarıyla kök ve ek birleşmelerine dayalı kelime türetme özelliklerini bünyesinde bulunduran bir dildir. Söz konusu türetmeler günlük dilde genel olarak kullanılan kelimelerde olduğu gibi, bilim ve sanat dallarına özgü kelimeler olan terimler için de geçerlidir. bu türetmelerde yalnız bir ek

* Doç. Dr., Karadeniz Teknik Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, bahadir.gunes@hotmail.com

¹ Aktaş, modern dil bilimi, anlam bilimi, stylistique gibi yeni bilimlerde ve çalışma sahalarda dünyada olduğu gibi bizde de terim birliğine henüz ulaşamadığını, aynı kavramları, farklı yazarların farklı kelimelerle ifade ettiklerini söylemiştir. Şerif Aktaş (2005). *Edebiyatta Üslup ve Problemleri*, (5. Baskı), Ankara: Akçağ Yayınları, s. 26.

kullanılabileceği gibi, birleşik ekler de kullanılabilmektedir. Bu birleşik eklerden bir tanesi de terim türetme özelliği belirgin olan fiilden isim yapan -mAcA ekidir.

-mAcA eki fiilden isim yapan -mA eki ile isimden isim yapan +cA ekinin birleşiminden meydana gelmektedir. Genellikle birleşik olarak kullanılan bu ekin başlıca örnekleri arasında *boğmaca, bilmece, bulmaca, düzmece, seçmece, çekmece, saymaca, düzmece, darılmaca, kesmece, koşmaca, kovalamacı, kapmaca* gelir. Bunun yanında *aldatmaca, kandırmaca, gülmece, yanıltmaca, yutturmaca, kovalamacı, güldürmece ve ağızlarında gatmaca, kakmaca, tapmaca, tepemece, yakmaca, yemece* örnekleri mevcuttur (Zülfikar, 2011: 119-120)².

-mAcA Ekiyle Türetilen Bazı Terimler

Türkçede -mAcA ekiyle türetilip dilde kalıcı olamayan veya kullanım alanı dar olan terimler, tespit edilebildiği kadarıyla özellikle Arapça kökenli söz sanatlarının adlarını karşılamak amacıyla önerilmiş, bazı kaynaklarda³ da bu öneriler kullanılmıştır. Aşağıda söz konusu Arapça kökenli edebi sanatlarının adlarının Türkçeleştirmek amacıyla önerilmiş terimlerin yapı ve anlam özellikleri değerlendirilmiştir.

1. Dokundurmaca, tariz⁴ için önerilen bir terim olarak “Bir yanlış, yetersizliği kapalıca yermek için tersini söyleme sanatı”dır (Göğüş, 1998: 45).

Dokundurmaca, dokun- (< *toki-n-*) (Gülensoy, 2007: 294) fiiline ettirgenlik / oldurganlık eki -*Dir*, fiilden isim yapım eki -*mAcA* eki getirilerek türetilmiştir. Ek burada kelimeye oyun, eğlence anlamı katmıştır. *Dokundurmaca* kelimesi yapı bakımından Türkçeye uygundur. Anlam bakımından da *tariz* sanatıyla hemen hemen aynı özelliğe sahiptir. Ancak söz konusu sanatın yerini alabilecek kadar yaygın bir kullanım alanı yoktur. *Dokundurmaca* daha çok herhangi bir olayla ilgili olarak muhatap olunan kişiye üstü kapalı değil, onun anlayabileceği şekilde eleştirel bir söz sarf etmeyi karşılar niteliktedir.

2. Dürüp yaymaca, “Bir ikiliğin birinci dizesinde en az iki olmak koşuluyla birden çok şeyden söz edip ikinci dizede bunlarla ilgili benzerlikleri ve karşılıkları verme sanatı”dır (Göğüş vd., 1998: 42). Aynı terim bir başka kaynakta, “Anlatımda arka arkaya sıralanan varlıklarla ilgili özellik ya da eylemlerin alttaki dize ya da cümlede sırayla bildirilmesi”dir (Göğüş, 1998: 49).

Dürüp yaymaca Türkçede benzerine pek rastlanmayan bir terim önerisidir. Kendisini oluşturan unsurların birincisi zarf fiil eki; ikincisi de kalıplaşmış -*mAcA* ekini almıştır. Yapı bakımından Türkçeye uygun kelimelerden kurulmuş bir terim önerisi olmasına rağmen kuruluş düzeni olarak Türkçenin çeşitli adlarla anılan dil bilimsel birimlerinden herhangi biriyle ilgi kurulabilecek türden değildir. Ancak bazı kaynaklarda -*mAcA* şeklinde bir zarf fiil ekine değinilerek benzer yapılara yer verilmiştir⁵. Karşılık olarak önerildiği sanatın kelime anlamlarına göre türetilmiş bir terim önerisi olması, sınırlı bir kullanımının olmasının sebepleri arasındadır.

3. Yanıltmaca, “Bir dize ya da ikilide, iki anlamı olan sözcüklerin kullanıldığı dizinin, ikilinin daha değişik anlatılmasına ya da anlaşılmasına olanak vermesi”dir (Göğüş vd., 1998: 127). Hem *manevi cinas / muğalâta-i maneviyye*’de hem de *yanıltmacada*, cinaslı kelimenin anlamında var olan ikili kullanım ve bunun sonucu olarak ortaya çıkan anlam karışıklığı söz konusudur. Dolayısıyla doğrudan olmasa da dolaylı bir yaklaşımla cinaslı ifadenin her iki anlamda kullanılmasıyla ortaya çıkan anlam bulanıklığının doğurduğu bir benzerlik söz konusudur.

Yanıltmaca, yan- (**ya-ng+(i)l-*) (Gülensoy, 2007: 1058) fiiline, fiilden fiil ve edilgen çatı eki -*l* (-*Il*), oldurganlık eki -*t* ve kalıplaşmış bir ek durumunda bulunan -*mAcA* eki getirilerek türetilmiştir. Ek burada da kelimeye oyun anlamı katmaktadır. Yapı bakımından Türkçeye uygun olan *yanıltmaca*, anlam olarak *cinas-ı manevi* sanatına açıklık getirebilecek niteliktedir. Bunun yanında tek kelimeden ibaret bir öneri olması,

² -mAcA ekinin yapısal özellikleri ve bu ekle türetilen kelimelerle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Hikmet Koraş (2001). “-MACA / -MECE Eki Üzerine Bir Deneme”, *Türkçülük Bilimi Araştırmaları*, S. 10, s. 349-358.

³ Söz konusu terimlere yer veren kaynaklar arasında Berke Vardar (2007). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, (2. Baskı), İstanbul: Multilingual Yayınları; Beşir Göğüş (1998). *Anlatım Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Dil Derneği Yayınları; Beşir Göğüş vd. (1998). *Yazın Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Dil Derneği Yayınları sayılabilir.

⁴ *Tariz*; tenkit, alay, doğruyu gösterme amaçlarıyla ortaya söylenmiş bir sözdür. M. A. Yekta Saraç (2007). *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, (6. Baskı), İstanbul: 3F Yayınevi, s. 145.

⁵ Banguoğlu, zarf yapan ek olarak ele aldığı -*mAcA* ekinin daha çok zarf işlevine sahip kelimelerde görüldüğünü ve bu ekin -*mA* sıfatları üzerine gelen -*cA* görelilik ekinin doğmuş bir birleşme olduğunu dile getirmiştir. Ancak son hecenin vurgulu olarak okunması Banguoğlu’nda tereddüt uyandırmış ve bu ekin birleşik bir zarf fiil eki olduğuna ihtiyatlı yaklaşmak gerektiğini belirtmiştir. Tahsin Banguoğlu (2004). *Türkçenin Grameri*, (7. Baskı), Ankara: TDK Yayınları, s. 267.

⁶ Bilgegil, bu cinas türünü Fransızca *équivoque* terimiyle karşılamaktadır. Türkçede ise iki anlamı olan bir sözü, kast olunan manada kullanılmaktan doğan bir feshat hatası olarak nitelendirmektedir. M. Kaya Bilgegil (1989). *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, (2. Baskı), İstanbul: Enderun Kitabevi, s. 320.

kullanım kolaylığı sağlayabilecektir. Ancak *cinas-ı manevinin* cinasın bir alt birimi olması, *yanıltmacanın* sıklıkla başvurulan bir terim olmasını engellemiştir.

*Ahz ve serikat*⁷ terimi için bazı kaynaklarda *aşırmaca* kelimesi önerilmiştir.

4. Aşırmaca, “Aşırma yoluyla yapılmış düşün, sanat yapıtı”dır (Göğüş, 1998: 14). Terimin tanımı bir eylemi karşılamaktan çok, bir durumu ifade etmektedir.

Aşırmaca, *aş-* fiiline ettirgenlik eki *-r (Ir-)* ve *-mAcA* eki getirilerek türetilmiştir. *-mAcA* eki burada yine kelimeye oyun, eğlence anlamı katmaktadır. Yapı bakımından Türkçeye aykırı bir yapı bulunmayan *aşırmaca*, anlam olarak tam manasıyla *ahz ü saraka* terimine karşılık gelmemektedir. Bu terim, bugün bilim sahasında yanlış bilgi kullanım biçimi olarak değerlendirilen *intihal* adıyla bilinmektedir.

Bir sözün temel anlamının dışında kullanılması olan *mecaz*⁸, dil biliminde *değişmece* adı verilen terimle karşılanmaktadır.

5. Değişmece, “Bir göstergenin ya da göstergeler bütünüünün gerçek diye nitelendirilen anlamı dışında kullanılması”dır (Vardar, 2007: 69). Dile getirilen düşüncedeki kelime veya kelime gruplarının gerçek anlamının dışında kullanılması hususu *mecaz* ve *değişmece* terimlerini birbirine denk duruma getirmiştir.

Değişmece, *değiş-* (**teg-(i)ş-*) (Gülensoy, 2007: 273) fiiline birleşik bir ek durumunda bulunan *-mAcA* eki getirilerek türetilmiştir. *Bilmece*, *bulmaca* gibi kelimelerde de görüldüğü üzere kelimeye oyun, eğlence anlamı katan bu ek (Zülfikar, 2011: 119-120), *değişmece*de de benzer bir durum ortaya koymaktadır. *Mecaz* sanatıyla anlam bakımından birebir benzerliği ve kuruluş bakımından Türkçe terim türetme kurallarına uyması, *değişmece*nin geniş bir kullanım alanına sahip bir terim olmasını sağlamıştır.

6. Mecaz-ı mürsel⁹ sanatının karşılığı olmak üzere *düzdeğişmece* önerisine yer verilmiştir.

Düzdeğişmece için Vardar, “Benzetme yapılmaksızın sonucun neden, kapsayanın kapsanan, bütünüün parça, genelin özel, somut adın soyut kavram yerine kullanılması yoluyla oluşan *değişmece türü*” demektedir (Vardar, 2007: 85; Çınar, 2008: 135). *Düzdeğişmece* için yapılan açıklamalarla *mecaz-ı mürsel* ile ilgili verilen tanımlamalar benzerdir. Burada *düzdeğişmece* için verilen tanımlama, ağırlıklı olarak bütün-parça ilişkisine vurgu yapmakta, belagat kaynaklarında *mecaz-ı mürselin* gerçekleşmesi için gereken şartlara açıklık getirmektedir.

Düzdeğişmece, sıfat tamlaması niteliğinde birleşik bir isimdir. Türkçede kelime birleştirme yoluyla türetilen terimler, yabancı dillerden gelen terimleri karşılamada önemli bir görev üstlenirler. *Düzdeğişmece* de bu şekilde oluşturulmuş ve *mecaz-ı mürsel* sanatını karşılamak amacıyla kullanılmaktadır.

7. Değınmece de *kinayenin*¹⁰ yerine önerilmiş ve “Bir sözü hem gerçek hem de *değişmece*li anlamıyla kullanma sanatı” şeklinde tanımlanmıştır (Göğüş, 1998: 40). Kinayedeki iki anlamı da barındırma özelliği *değınmece*de dile getirilmemektedir. Bu da önerilen kelimenin anlamını genel ve yoruma açık bir hâle getirmektedir. Dolayısıyla *değınmece* önerisi de *kinaye* sanatını tam anlamıyla açıklayabilme özelliğinde değildir.

Değınmece, *değ-* (**teg-in-*) (Gülensoy, 2007: 272) fiiline fiilden (*fiil yapım eki *-n (-In)*), fiilden isim yapım eki ve *-mAcA* getirilerek türetilmiştir. Eklendiği kelimeye oyun / eğlence, tarz / durum ve hastalık adı katan bu ek, burada oyun / eğlence anlamı katmıştır. *Değın-* gövdesi Faruk Kadri Timurtaş ve Necmettin Hacıeminoğlu’na göre yanlış bir kelimedir. Timurtaş’a göre *değın-* “temas etmek” anlamında kullanılan bir kelimedir ve Türkçede “temas etmek”in karşılığı *dokunmaktır*. Buradan hareketle Timurtaş, kelimenin yapı bakımından doğru olsa da anlam bakımından yanlış olduğunu belirtmiştir (Bayar, 2006: 84-85). Kökü yanlış anlamalara neden olan bir kelimenin, yapım eki almış hâlinin de birtakım sorunlar içerdiği ve farklı anlamlar çağrıştıran yanlış anlamalara neden olabileceği ileri sürülebilir.

⁷ Şairin kendisinden önce söylenmiş bir düşünceyi aynı tarz ile söylemesi, bir başka deyişle ya hiç değiştirmeden ya da kısmen değiştirerek kullanması kusurudur. M. A. Yekta Saraç (2007). *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, (6. Baskı), İstanbul: 3F Yayınevi, s. 270.

⁸ *Mecaz*, bir kelimenin gerçek ya da temel anlamı dışında, başka bir anlam için kullanılmasıdır. Bir kelimenin gerçek anlamı değil de *mecaz* anlamının kastedilmesi için bu iki anlam arasında bir ilişki bulunması gerekir. M. A. Yekta Saraç (2007). *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, (6. Baskı), İstanbul: 3F Yayınevi, s. 109.

⁹ Bir sözün, arada gerçek anlamını düşünmeye bir engel bulunmak şartıyla benzerlik dışında tam bir ilgi yüzünden, kendi manası dışında kullanılmasıdır. M. A. Yekta Saraç (2007). *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, (6. Baskı), İstanbul: 3F Yayınevi, s.110.

¹⁰ Edebiyatta, gerçek manayı düşünmeye engel olacak bir ipucu bulunmamak şartıyla, bir sözü gerçek anlamına da gelmek üzere, onun dışında kullanma sanatıdır. M. A. Yekta Saraç (2007). *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, (6. Baskı), İstanbul: 3F Yayınevi, s.144.

Mübalağanın en ileri derecelisi olan *gulüv*¹¹ için kaynaklarda *şişirmece* terimine verilmiştir.

8. *Şişirmece*, “Divan yazınında, abartma sanatının us ve töre dışı olanı, aşkınlık” tır (Göğüş vd., 1998: 111). *Şişirmece*, anlam itibarıyla *gulüv* ile örtüşmektedir. Hem *gulüv* hem de *şişirmede* bir aşırılık söz konusudur. Ancak *mübalağa* ve *abartma* terimleri eş zamanlı ve sıklıkla kullanılırken aynı durum bu sanatın türleri ve yeni türetilen terim önerileri için geçerli değildir.

Şişirmece, *şiş-* fiiline oldurganlık eki *-Ir* ve birleşik bir ek durumunda bulunan *-mAcA* getirilerek türetilmiştir. Kelimeye oyun, eğlence anlamı katma özelliği taşıyan bu ek¹², burada da benzer bir görevdedir. Yapı bakımından Türkçeye aykırı bir yanı bulunmayan *şişirmece*, anlam olarak *gulüvü* açıklayabilme niteliğindedir. Ancak daha çok, *şiş*, *şiş-*, *şişir-* gibi olağan kullanım özelliği sergileyen bir kelimedenden türetilerek terim olarak kalıcı olamamıştır.

9. *Cinasa* bağlı sanatlardan biri olarak kabul edilen *kalb*¹³ sanatının karşılığı olarak önerilen terim, *evirmecedir*. “*raf-far*”, “*eczane-cenaze*” örnekleri birer *evirmecedir*. Aynı örnekleri *kalb* sanatı için de vermek mümkündür. *Kalb* sanatına yer veren kaynakların büyük bir bölümünde üzerinde önemle durulan hususlardan biri, harflerinin sırası değiştirilerek oluşturulan yeni kelimelerin de anlamlı olmasıdır. *Evirmecenin* tanımında bu duruma vurgu yapılmasa bile, örnek kelime çiftlerindeki anlamlı olma özelliği *evirmecedeki* de bu duruma dikkat edildiğini göstermektedir. Dolayısıyla kullanım özellikleri bakımından *kalb* sanatıyla *evirmece* denk bir durum sergilemektedir.

Evirmece, *evir-* (**ew-ür-*) (Gülensoy, 2007: 349) eylemine *-mAcA* eki getirilerek türetilmiştir. Ekin buradaki işlevi de kelimeye oyun, eğlence anlamı katma yönündedir. Yapı bakımından Türkçeye aykırı bir yanı bulunmayan *evirmece*, anlam olarak *kalb* sanatını birebir yansıtmaya niteliğindedir. Bunun yanında tek kelimedenden ibaret bir öneri olması, *evirmeceye* işlevsel bir boyut kazandırmaktadır.

*İade*¹⁴ sanatı için önerilen kelime *döndürmecedir*.

10. *Döndürmece*, “Divan yazınında her ikilinin son sözcüğünü, bir sonraki ikilinin ilk sözcüğü olarak kullanma yoluyla yapılan söz sanatı”dır (Göğüş vd., 1998: 39).

Döndürmece, *dön-* (**tö:n-*) (Gülensoy, 2007: 302) fiiline *-Dır* ve *-mAcA* ekleri getirilerek türetilmiştir. Burada da *-mAcA* eki, kelimeye oyun veya eğlence anlamı katmaktadır. Yapı bakımından terim türetme özelliklerine uygun olan *döndürmece*, anlam olarak *iade* sanatına bütünüyle açıklık getirebilmektedir. Bunun yanında tek kelimedenden ibaret bir terim önerisi olmasıyla işlevsel bir özelliğe sahiptir.

11. *Kelam edebi / edeb-i kelam*¹⁵ sanatının Türkçe kökenli karşılığı olarak *örtmece* önerisine yer verilmiştir. Buna göre *örtmece*, “Ayıp kavramlar bildiren sözcükler, sözler yerine kullanılan, bunları saklayıcı sözcük, sözcükler”dir (Göğüş, 1998: 101). *Örtmecenin* tanımı ve açıklayıcı örneği *edeb-i kelam* ile benzerdir. Her ikisinde de toplum nezdinde ayıp ya da sakıncalı kabul edilen ifadeleri gizleyerek başka kelime veya kelime gruplarıyla anlatma durumu söz konusudur.

Örtmece, *ört-* (**ör-t-*) (Gülensoy, 2007: 671) eylemine *-mAcA* eki getirilerek türetilmiştir. Anılan ekin buradaki işlevi ise kelimeye daha çok tarz veya durum özelliği katmaktır. Yapı bakımından Türkçeye aykırı bir yanı bulunmayan *örtmece*, anlam olarak *edeb-i kelam* sanatını doğrudan yansıtabilen bir öneridir.

Sonuç

Türkçe, sondan eklemeli bir dil olarak kelime türetme özelliğini üst derecede gerçekleştirebilen bir dildir. Bu durum, hem yeni kavramların adlandırılmasında hem de yabancı kökenli adların yerine Türkçe kök ve eklere bağlı yeni adların üretilmesini sağlamaktadır. Türkçenin genel anlamda günlük konuşma diline giren kavramlara ve çeşitli bilim, sanat dallarına ait terimlere Türkçe kökenli karşılık bulma çabası özellikle Türk Dil Kurumu’nun öncülüğünde gerçekleşmektedir. Türetilen kelime ve terimlerin kullanım alanını genişletmesini belirleyen ise doğal olarak ilgili kavramın yabancı kökenli bir adla Türkçeye

¹¹ Bir durum için akıl ne geçmişte olmuş olduğunu ne de olabileceğini kabul ediyorsa *gulüv* adını alır. M. A. Yekta Saraç (2007). *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, (6. Baskı), İstanbul: 3F Yayınevi, s. 220.

¹² *-mAcA* eki eklendiği kelimeye *boğmacada* olduğu gibi hastalık kavramı; *bulmacadaki* gibi oyun, eğlence kavramı ve *seçmecedeki* gibi tarz ya da durum kavramı katmaktadır. Hamza Zülfikar (2011). *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*, (2. Baskı), Ankara: TDK Yayınları, s. 119-120.

¹³ Harfleri tamamen veya kısmen eş sesli fakat bu harflerin düzenlenişi birbirinden ayrı olan iki kelimenin bir ifadede toplanmasına *kalb* denir. M. Kaya Bilgegil (1989). *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, (2. Baskı), İstanbul: Enderun Kitabevi, s. 330-331; Mustafa Canpolat (1994). “Şiir ve Dil”, *Dilbilim Araştırmaları*, Ankara: Hitit Yayınevi, s. 159.

¹⁴ Beytin son kelimesinin diğer beytin ilk kelimesi olmasıdır. M. A. Yekta Saraç (2007). *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, (6. Baskı), İstanbul: 3F Yayınevi, s. 263-264.

¹⁵ Nezakete aykırı düşmeyi önlemek amacıyla bir anlamı, kendisine ait olmayan bir söz veya ibare ile ifade etme sanatıdır. M. Kaya Bilgegil (1989). *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, (2. Baskı), İstanbul: Enderun Kitabevi, s. 304-306.

girmesinin öncesinde, ilgili adlandırmanın dilin kullanıcılarına sunulmasıdır. Bu durumun en güzel örneği, “bilgisayar” dır.

Bilim ve sanat dallarına ait birtakım terimlerin adlandırmasında tutulan yol da aynı olmalıdır; ancak bunun için bilim ve sanat alanlarında “alan” değil, “üreten” olma zorunluluğu vardır. Bu sayede üretilen kavramın adının Türkçe olabilmesinin, dolayısıyla dilde kalıcılığının önü açılmış olacaktır. Bu çalışmada yer verilen terimler ise daha çok edebiyat biliminin içeriğinde yer alan ve daha çok Arapça kökenli adlandırmalarla kullanılan; ancak özellikle Türk dil devrimi sonrasında süreçte Türkçeleştirmeye çalışılmış çeşitli söz sanatlarının adlandırmak içindir. Bu türetmelerin kullanım alanı da sınırlıdır. İlgili öneriler başta yazarlarının bireysel tercihi olmak üzere, daha çok dil bilimi çalışmalarında yer bulmaktadır. Bu da ilgili terimin belirli alanların dışında daha çok yerleşik, yabancı kökenli adlandırmasıyla kullanılmasına olanak sağlamaktadır. Ayrıca türetilen terimlerin söyleyiş kolaylığının olması veya olmaması da ilgili önerinin dilin kullanıcıları tarafından kullanımda öncelik verilmesini sağlamakta veya arka plana atılmasına neden olmaktadır. Bu çalışmada ele alınan yeni terimler, Arapça kökenli söz sanatlarının Türk Edebiyatı içinde sıklıkla kullanılması sonucu gerçekleşen yerleşik yapıları nedeniyle öncelikli tercihler arasında yer almamıştır.

KAYNAKÇA

- AKTAŞ, Şerif (2005). *Edebiyatta Üslup ve Problemleri*, (5. Baskı), Ankara: Akçağ Yayınları.
- BANGUOĞLU, Tahsin (2004). *Türkçenin Grameri*, (7. Baskı), Ankara: TDK Yayınları.
- BAYAR, Nevrihal (2006). *Açıklamalı Yeni Kelimeler Sözlüğü*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- BİLGİL, M. Kaya (1989). *Edebiyat Bilgi ve Teorileri*, (2. Baskı), İstanbul: Enderun Kitabevi.
- CANPOLAT, Mustafa (1994). “Şiir ve Dil”, *Dilbilim Araştırmaları*, Ankara: Hitit Yayınevi, s. 155-170.
- ÇINAR, Bekir (2008). “Teşbih (Benzetme) Sanatına Dilbilimsel Bir Yaklaşım”, *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, S. 1, s. 129-143.
- GÖĞÜŞ, Beşir vd. (1998). *Yazın Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Dil Derneği Yayınları.
- GÖĞÜŞ, Beşir (1998). *Anlatım Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Dil Derneği Yayınları.
- GÜLENSOY, Tuncer (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*, C. I-II, Ankara: TDK Yayınları.
- KORAŞ, Hikmet (2001). “-MACA / -MECE Eki Üzerine Bir Deneme”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, S. 10, s. 349-358.
- SARAÇ, M. A. Yekta (2007). *Klasik Edebiyat Bilgisi Belâgat*, (6. Baskı), İstanbul: 3F Yayınevi.
- TOPBAŞ, Seyhun; KOPKALLI, Handan (1994). “Sesbilim ve Sesbilgisi Terimleri Üzerine”, *Dilbilim Araştırmaları*, Ankara: Hitit Yayınevi, s. 310-323.
- VARDAR, Berke (2007). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, (2. Baskı), İstanbul: Multilingual Yayınları.
- ZÜLFİKAR, Hamza (2011). *Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları*, (2. Baskı), Ankara: TDK Yayınları.